

**SKUPNA IZHODIŠČA IN GLAVNI POUČILSKI PRIPRAVE
NA TEKMOVANJE V ZNANJU SLOVENŠČINE
ZA *CANKARJEVO PRIZNANJE 2021/2022***

Spoštovane kolegice in cenjeni kolegi, mentorice in mentorji,

Iani smo kljub časom, ki niso bili prav nič naklonjeni bližini, uspešno izpeljali Cankarjevo tekmovanje, še več: izvedba »na daljavo« (spletni pogovor o ocenjevalnih merilih in predvidenih dosežkih, ocenjevanje spisov na strežniku) so prinesli izkušnje, ki jih bo smiselno uporabiti tudi, ko »vsega na daljavo« ne bo več. Upajmo, da je naslov letošnjega tekmovanja – ***Vedre bližine med nami*** – napoved (če ne, pa vsaj želja), da se bodo časi »žive šole« vrnil, z njo pa vse, kar soustvarja bližine med nami: bolj in manj naporna prizadevanja, da se bralna motivacija še poveča, pogovori v skupini, iskrenje mnenj, zmage in razočaranja ob rezultatih, dileme in razprave, kako naprej – saj veste (tega pa že dolgo nisem zapisal): ***Cankarjevo gre naprej!*** Naprej gre tudi po zaslugi vseh vas, cenjene sodelavke in sodelavci, ki vsakodnevno pripravljate tekmovalke in tekmovalce. To, da je letos tekmovanje uspelo in da število tekmovalcev ne glede na »daljavo brez bližine« ni strmoglavilo, je brez dvoma tudi rezultat vašega dela. V šolskem letu 2020/2021 je tekmovalo nekoliko manj tekmovalcev (21.375) kot v prejšnjem (27.776), kar ni le posledica šolanja na daljavo, ampak tudi nejasnosti v zvezi s tem, ali bodo tekmovanja sploh izvedena; kljub temu padec ni zaskrbljujoč, tudi ne v prvi tekmovalni skupini (Mehurčki), kjer se je na tekmovanje prijavilo 10.471 učenk in učencev (v šolskem letu 2018/2019 pa 16.447); upajmo, da bo v letošnjem letu čim manj vsega mogočega na daljavo in posledično čim več tekmovalcev.

Vedre bližine med nami so bližine z besedo, z izročilom, s pogovorom o prebranem, so občutenje jezika raznovrstnih besedil, razmislek o njihovih sporočilih, nenehno iskanje poti za njihovo aktualizacijo. Mentorice in mentorji kot teta Otilija lahko našim tekmovalnim Juretom ustrezemo s sladico literarnega branja, jim sporočamo, da igračka lahko pove več zgodb kot telefon in da so drobni nesporazumi v družini v resnici pot do bližine in sočutja. S kritičnimi bralci spoznavamo vedrino satire in družbene kritike, ki se izraža s humorjem, razmišljamo skupaj z najstniki o tem, kaj so njihova vprašanja, kako občutijo stiske in kako jih rešujejo, zakaj je včasih smiselno v knjigi prebrati tudi kako besedo ali poved, ki temu ali onemu »ne-najstniku« brez poslušanja za uporniško govorico mladih nekoliko dvigne pritisk. Na poosnovnošolskih tekmovalnih stezah skupaj z mladimi sogovorniki premišljamo, ali kakovostna ljubezenska pripoved ni odlična priložnost za spodbujanje bralne motivacije tistih bralk in bralcev, ki jim književnost ni najpomembnejša stvar na poklicni poti. Sledimo »kurjemu pastirju« po poteh spominov, ki se razkrivajo kot nenavadne sanje, kot poetično-realističen preplet dejstev in občutij – preplet, ki ga branje kakovostne književnosti ponuja tudi sodobnemu bralcu. In na koncu, v tretjem in četrtem letniku, beremo družbenokritično dramatik, jo aktualiziramo, kritično vrednotimo, iščemo medbesedilne povezave na ravni motivnega drobca ... Bralni dogodek je, če ga vodi strokovno usposobljen in osebno zavzet mentor, zares – dogodek!

BRALNI DOGODEK – RADOST VPRAŠANJ, NE UČENJE ODGOVOROV

Naj uvodoma nakažem nekaj možnosti za raziskovanje in aktualizacijo besedil; naj bodo najprej in predvsem vprašanja, nikakor ne odgovori, še manj navodila ali celo predpisi za razumevanje in vrednotenje prebranega. Podrobnejša priporočila skupaj z dodatno literaturo, če bo potrebna, bodo pripravile posamezne podkomisije.

- Prvi razred: Saša Vegri: **Jure kvak kvak**. Že kar »klasična« kratka fantastična pripoved izjemne pesnice in pisateljice Saše Vegri govori o otrokovi želji: petletni Jure ne mara zelenjavne juhe, očitno pa obožuje sladke jagode s smetano, zato se spremeni v žabo. Kaj se zgodi potem? Kako govorita Jure in teta Otilija, kako zgodbo podkrepi, dopolni ilustracija? Kratka zgodba in množica podrobnosti na ilustracijah – vse to je izvrstna priložnost za branje od besede do besede, od slike do slike – in za pogovor o prebranem. Bomo razmišljali še o pravljicnih žabah, o kraljevičih in kraljičnah, o spremembah v pravljici, o pravljicnih številih (npr. o »*treh dobrih dejanjih*«, ki Jureta spret odčarajo? O »*pogumu in plemenitosti*« tete Otilije – in v pravljicah nasploh? Ali, čisto na koncu, o tem, v kaj bi se najraje spremenili naš mladi sogovorniki?
- Drugi in tretji razred: Andrej Skubic: **Babi nima več telefona**. Delo je druga knjiga iz zbirke *Trio Golaznikus*. Vsekakor je zanimivo že ime »trija« – skupine, ki jo določajo najrazličnejše domislice in predvsem zanimiv jezik. Osrednja vsebinska poteza te knjige je bržkone povezovanje sveta sodobne tehnologije, iger in sodobnih junakov na eni ter sočutjem in premagovanjem bolečine (spomin na babi, ki je ni več) na drugi strani. Kaj Liamu pomeni punčka, ki jo skriva v predalu? Kako se vrli trio loti reševanja Liamove užaljenosti, kako to, da je prav plastična igračka telefon do babi? Kakšna je vloga igre, kako na mladega bralca učinkujejo prepričanja prijateljev, a tudi povsem drugačni pogovori o svetu, v katerem živijo? Kako doživljamo ilustracije, jezik, osrednje književne osebe, kako odrasle? Zagotovo je temeljitega razmisleka in pogovora vredna tudi sklepna misel: »*Punčka pa jih je samo gledala in se jim smejala, enako kot že osemdeset let za Liamovo babi in mami.*«
- Četrty in peti razred: Nataša Konc Lorenzutti: **Kakšno drevo zraste iz mačka**. Osrednja sporočilna vrednost knjige, ki je zbirka realističnih kratkih zgodb, je pripovedovanje skozi različne perspektive: zgodbice pripovedujejo drugošolka Mojca, tretješolec Janez in sedmošolec Tomaž, prikazani so drobni nesporazumi in dogodivščine v družinskem vsakdanjiku. Pisateljica kot mojstrica humorja in privzemanja otroške perspektive vsako še tako vsakdanjo situacijo spremeni v svojevrstno, skorajda norčavo »atrakcijo« – pa naj gre za nepripravljenost delati domačo nalogo, čiščenje stranišča, odraščanje mačka ali kosa, ustanavljanje fantovske »poskusne države«, voščilo za materinski dan, rojstvo novega družinskega člana, težave z ušmi ... Zbirka ponuja obilno možnosti za zanimiv, poglobljen in kritičen pogovor o prebranem. Kako vidi svet vsak od treh pripovedovalcev? Kako pripovedovalci opisujejo svoje vrstnike in kako starejše? Kakšen je njegov odnos do šolskih in družinskih obveznosti? In nenazadnje: Katere vrednote povezujejo družino? Je to predajanje sobivanju, skrb za naravo, dokazovanje posebne identitete vsakega člana – ali še kaj drugega?

- Šesti in sedmi razred: Andrej Rozman Roza: ***Predpravljice in popovedke*** in Josip Jurčič: ***Kozlovska sodba v Višnji Gori***. Prav je, da v Jurčičevem letu mladi spoznajo ključne poteze humoreske oz. satire ter literarne bodice na račun (književnih in realnih) oseb ter duhovito, nonsensno, mestoma skorajda absurdno gradnjo besedila in navezave na pripovedno izročilo. Tudi Rozmanova knjiga ponuja veliko humorja in medbesedilnosti, saj zajema posodobljene vrste izročilnih pripovednih žanrov (pripovedka, klasična pravljica), določata pa jo tudi zanimiva izbira imen in vključevanje mitoloških in za živalsko pravljico značilnih bitjih v pripoved. Podobno kot Jurčičeva humoreska so tudi Rozove pravljice in povedke prepletene z nonsensom: bralec dobi občutek, da je pred njim pravzaprav medbesedilna igra, očitna je uporaba vzorca narobe pravljice, kar je še posebej vidno v humornem prepletanju realnosti in pravljичnosti. Bomo torej tudi v Rozmanovi knjigi in v sodobnem svetu v poglobljenem bralnem dogodku prepoznavali oba osrednja lika, skorajda karikaturi po imenu Lukež Drnulja in Andraž Slamorezec, bomo razmislili o zvenu in pomenu drugih imen v besedilu? Si izmislili podobna – za Višnjane, meščane, državljanke sodobnega časa? Morda bomo presojali »višnjansko sodnijsko bistrournost«, skušali razmisliti, na koga vse se nanaša ocena, da se nekateri »ne menijo veliko, kaj in kako delajo 'kmečki cepci' okrog njih«? In seveda: kaj vse je danes nekaterim »glasoviti polž«? Humor se v obeh knjigah izraža v imenih, dogodkih in besedah. V čem sta si torej podobni in v čem različni?
- 8. in 9. razred: Nataša Konc Lorenzutti: ***Gremo mi v tri krasne (šolsko in regijsko)***, Janja Vidmar: ***Elvis Škorc, genialni štor (državno)***. V obeh delih bi lahko prepoznavali problemske teme, čeprav se zdi, da vse med njimi niso tudi tabujске – kar pomeni, da odlični roman Nataše Konc Lorenzutti najbrž ne bo vzbujal očitajočih pomislekov o vsebini in raznih odmevnih, predvsem medijsko podprtih kritik, če jih bo že sprožal roman Janje Vidmar. To delo je bilo namreč deležno cenzure – nekateri so se nadvse zgražali nad izbiro dela za projekt *Rastem s knjigo* (2019/2020), tule je odlomek iz zapisa na socialnem omrežju (kakopak): »Dejstvo je, da se tako besedišče in odnos glavnega junaka knjige ne sklada s tistim, kar želim privzgojiti svojim otrokom in te knjige ne želim v družinski knjižni zbirki.« Če postavimo v oklepaj vprašanje, ali deluje model vzgoje, ki sodobnim najstnikom predstavlja le pridne Metke in Janezke, je ključno vprašanje predvsem, kako beremo problemsko literature. Ali so knjige res namenjene nekritičnemu posnemanju ravnanja in govora književnih oseb? Bomo v pripovedi *Gremo mi v tri krasne* prepoznavali sodobne stiske mladih – ne le zasvojenost s sodobnimi malimi zasloni, ampak tudi skrhane družinske in družbene odnose, temeljno (in za najstnika tako značilno) negotovost v svetu? Kakšna je rešitev iz vseh tovrstnih stisk? Ju pisateljica ponuja kar »na dlani«? In če je ne, kaj delo omogoča v skupnem pogovoru o jeziku in samopodobi književnih oseb? Kaj delo povezuje z izvrstnim *Elvisom Škorcem, genialnim štorom*? Res zgolj humor, mestoma nenavadne besede in starost osrednjih oseb? Ali pa morda predvsem to, da opazujemo nenavadne, presenetljive zorne kote najstnikovega doživljanja sveta in samega sebe – in videti svet skozi najstniške oči ter priznavati pravico do takega pogleda, čeprav se nam zdi nenavaden in morda problematičen, je prvi korak k pogovoru, ki je temelj sleherne vzgoje, vzgoje bralca še posebej.

- Prvi, drugi in tretji letnik – srednja poklicna šola: Ivan Sivec: **Modra vrtnica**. Ljubezenski roman, ki jemlje svojo snov iz biografskih dejstev (ljubezen med pesnikom Murnom in lepoticco Almo Souvan), bi lahko bil zanimiv že zaradi svoje teme in z njo povezanega dogajanja, morda tudi zaradi nenavadnega, današnjemu mladostniku tujega, a vseeno privlačnega dogajalnega časa in prostora (konec 19. stoletja, »stara« Ljubljana, cukrarna, arboretum ...). Kako neizpolnjeno ljubezen določajo razlike med pesnikom in njegovo izbranko? Je pomembno spoznavati tudi povsem stvarno ozadje njune nedokončane zgodbe, biti torej neke vrste književni detektiv? Raziskovati, kdo je bil ustanovitelj arboretuma Leon Souvan? Zakaj ne bi spregovorili tudi o svojem doživljanju (kultivirane) narave, njeni preslikavi v literaturi, v jezik, tudi v sodobni izraz mladostnikov. Bomo branje romana morda uporabili za spoznavanje manj znanih besedil nekaterih ustvarjalcev, ki so omenjeni v delu? Se znova vrnili k Murnovi poeziji? Jo povezovali s sodobno ljubezensko poezijo – ne le šolsko, tudi tisto, ki je v šoli ne spoznavamo? Bomo razmišljali, simbol česa bi lahko bila modra vrtnica? Izjemnega, čarobnega, nedosegljivega?
- Prvi in drugi letnik – gimnazijski program in srednji strokovni program: Feri Lainšček: **Kurji pastir**. Gradiva za razmišljanje o romanu *Kurji pastir* in opusu izjemnega pisatelja Ferija Lainščka je veliko, še več pa je možnosti za presojanje, kako pisatelj preoblikuje spominsko snov v nekaj, kar je veliko več avtobiografija, pisanje o samem sebi. Bomo opazovali, kako se pisatelj vživlja v osebe, ki nastopajo v pripovedi? Nas bo vznemirjal način pripovedi, ki presega resničnostno nizanje dogodkov, ki ne želi biti dokument odraščanja ali celo vzgojni roman, ampak kaže na nedojemljivo, celo pravljичno plat poti skozi življenje? Bomo raziskovali besedno zvezo »magični realizem« v povezavi s tem in drugimi (avtorjevimi) deli, predvsem ob »magiji« njegovega sloga? Ali se bolj osredotočali na družinsko in družbeno realnost, ki preseva skozi domišljijско tkivo romana? Na vprašanje revščine, preživetja, družinskih odnosov? Kako bi lahko vse to, od magije do revščine, aktualizirali sodobni (mladi) bralci? Ali pa je izziv drugje, na primer v pisateljevih besedah v povezavi z romanom? Takole zvenijo: »*Prepričan sem, da v zgodnjem otroštvu dobimo nekakšna nevidna očala, ki nam potem celo življenje barvajo pogled na svet.*« In še: »*No, najpomembneje pa se mi vendarle zdi, da sem se že zgodaj naučil kljubovati brezupu. To mi je kasneje v življenju veliko pomagalo. Tega sem se gotovo nalezl od staršev.*«
- Tretji in četrti letnik – gimnazijski program in srednji strokovni program: Alenka Goljevšček Kermauner: **Pod Prešernovo glavo in Srečna draga vas domača** (šolsko, regijsko) ter George Bernard Shaw: **Pygmalion** in/ali **Pod Prešernovo glavo** (državno). Slovenska pisateljica Alenka Goljevšček Kermauner je zapisala: »*Slovenske drame so žive in verodostojne priče našega dejanja in nehanja in nam znajo veliko povedati o naši preteklosti, sedanosti in prihodnosti.*« Podobno Mark Avrelij v *Meditacijah*: »*Kdor je videl sedanost, je videl vse: to, kar se je zgodilo v najbolj daljni preteklosti, in to, kar se bo zgodilo v prihodnosti.*« Kako v povezavi z zapisanim razumeti družbenokritični drami *Pod Prešernovo glavo*, s katero je dosegla izjemen uspeh (okoli 150 ponovitev v Mestnem gledališču ljubljanskem), in *Srečna draga vas domača*? Je pomembno poznati snov prve (usmerjeno izobraževanje ter prostorsko-ideološke stiske vseh vrst) in druge drame (Prešernovo življenje, medbesedilnost)? Kaj v obeh dramah presega zgodovinski okvir njune snovi, kaj osebno izkušnjo avtorice, profesorice na gimnaziji? Se je čas tako zelo

spremenil, da lahko zlasti prvo dramo beremo predvsem kot družbeno kritiko nekega sistema, ki danes ni več aktualna? Ali pa se slovenska družba srečuje s podobnimi vprašanji, kot jih zastavlja dramatičarka, ne da bi nanje iskala nedvoumne, še manj pa moralistične odgovore? Kako obe drami povezati s *Pygmalionom*, ki ga je po antičnem mitu napisal George Bernard Shaw? Je skupna točka – ali vsaj izhodišče pogovora – morda preobrazba? Ali (ne)izobrazba? Arhetipski spor med posameznikom in družbo? Ali predvsem humor, ironija, karikatura? Če je bistvo dramatike konflikt, spopad, nasprotje – kaj od tega in kako se izraža v izbranih besedilih? Različni časi izpostavljajo podobne anomalije.

Verjamem, da bo večini mentoric in mentorjev izbira besedil všeč, čeprav se morda kdo z njo tudi ne bo (v celoti) strinjal – komisija pač vsako leto skuša po najboljših močeh izbrati besedila tudi na podlagi načela raznovrstnosti tem tekmovanja in z njimi povezanih besedil. Zahtevnost je temeljni predpogoj uspešnosti tekmovanja, zato so izbrana besedila namenjena bralno bolj zmožnim tekmovalkam in tekmovalcem, še posebej od 4. razreda naprej, ko ta skupina učenk in učencev ter dijakinj in dijakov – nadarjeni ali bolj zmožni – ni deležna dovolj pozornosti; *Cankarjevo tekmovanje* že od svojega začetka zagovarja in skuša zagotavljati predvsem kakovost odzivov na prebrano, ne množičnosti.

MENTOR BRANJA: ZGLED IN AVTORITETA

Zagotovo je treba ponoviti temeljno vodilo: *Cankarjevo tekmovanje* je bilo, je in bo oblika spodbujanja in razvijanja **branja zahtevnih besedil**; besedil, ki jih ne berejo kar vsi otroci v razredu in ne le za spontani bralni užitek, ampak zato, da bi **dokazali višje razvite zmožnosti branja in pisanja**. Predvsem v tekmovalnih skupinah od vključno šestega razreda naprej je tudi letos bistveno to, da bodo tekmovalci postopoma in vodeno razvijali zmožnost kritičnega branja književnosti. Poleg temeljitega poznavanja vsebinskih in slogovnih prvin izbranih besedil se bodo soočili s snovnim ozadjem pripovedi, poznavanjem povezave med celotnim avtorjevim delom in izbrano knjigo, spoznavanjem značilnosti izbrane književne vrste – a vse to po jasnih in temeljitih bralnih korakih:

1. **podrobno branje** leposlovnega besedila (npr. s sprotnim zapisovanjem v dnevnik branja ali z uporabo drugih bralnih in učnih strategij) – poudariti velja metodo tesnega branja od vrstice do vrstice,¹ še posebej, če v besedilu zasledimo nenavadne, npr. starinske besede ali zahtevne tvorjenke,
2. **povezovanje** leposlovnega besedila in sobesedila z znanjem **literarne teorije in zgodovine** in (seveda),
3. **ponovno podrobno branje** književnega dela ter **razmislek** o tem, kaj v besedilu je sodobno, kaj povezano z zgodovino, kaj aktualno, kaj po mnenju bralca zastarelo (in zakaj), kako besedilo presega okvire časa, v katerem je nastalo, kako ga je torej mogoče aktualizirati – vse to v pogovoru z mentorico ali mentorjem branja in drugimi sobralci.

¹ Krakar Vogel, B. (2014). Bralna pismenost med teoretičnimi načeli in poučevalno prakso. *Slovenščina v šoli*. XVII (3-4), 25–35.

Postopno razvijanje kritičnega branja se bo izogibalo nekaterim potezam prvotnega, spontanega, včasih tudi naivnega (a upajmo, da ne zlonamernega) odzivanja na besedilo. Mentorji in tekmovalci ter vsi drugi, ki bodo skupaj z njimi razmišljali o besedilu (npr. starši) se bodo zato zagotovo **izogibali**:

- komentiranju **neprebranih** besedil ali njihovem zavračanju na podlagi vnaprejšnjih (nedokazanih) predpostavk o prezahtevnosti, dolgočasnosti ali še drugačni **navidezni recepcijski neustreznosti** besedil – tekmovanje, tako kot katero koli šolsko branje oz. bralni dogodek, nikoli ne moreta in ne smeta izhajati »le« iz književnih interesov mladih, še več: izziv in naloga mentorja branja sta, da jim pokaže, v čem so tudi navidezno tuja besedila v današnjem času zanimiva za branje in razpravo o prebranem;
- vrednotenju besedil na podlagi posameznih delčkov (npr. naslova ali nekaterih prizorov v besedilu) brez navezave vsega tega na celovito sporočilo besedila – to je namreč neustrezna metoda **iztrganega navajanja podrobnosti**, kar je prej dokaz pomanjkljive bralne zmožnosti kot izraz »skrbni za varnost bralcev«;
- vztrajanju pri lastnem razumevanju (tudi brez utemeljitve) in neupoštevanju mnenja sogovornikov, **rušenju pogovora o prebranem** – mentor branja torej ne bo oblikoval avtoritarnih interpretacij, ki se jih je treba le naučiti, ampak bo spodbujal mlade sogovornike, da pod njegovim vodstvom razvijejo čim bolj poglobljeno razumevanje besedila – ali celo
- nepriznavanju **pravice** avtorja (in seveda bralcev), da zgodovinsko ali sodobno snov, posameznika, medsebojne odnose **vidi in prikazuje po svoje** – bolj ali manj razumljivo, prepričljivo, provokativno ...

NAVODILA ZA PISANJE PISNE NALOGE NA KNJIŽEVNO TEMO

Kot vsako leto bodo tudi letošnja navodila za pisanje pisne naloge na književno temo (npr. razlagalnega spisa ali kake druge vrste besedila, s katerim bodo tekmovalci dokazovali svoje razumevanje in vrednotenje književnega besedila) **OKVIRNA**, ne bodo torej zajela vsega, kar se od tekmovalca pričakuje, ko na tekmovanju oblikuje razlagalni spis. Učence oz. dijake je treba zato opozoriti, da v svoj spis **smiselno vključujejo** tudi **književno znanje** (zvrstno-vrstne oznake, podatki o avtorjih, medbesedilne primerjave, ustrezno citiranje, misli iz spremnih zapisov ipd.), saj vse to **soustvarja** bolj poglobljen odziv na naslov pisne naloge (*to velja predvsem za tekmovalce od 6. do 9. razreda in za srednjo šolo*). Ker navodila za pisanje besedila niso »niz vprašanj«, na katera je treba odgovoriti, ampak opredeljujejo temo, o kateri naj bi tekmovalci pisali **samostojno, inovativno in prepričljivo**, je pomembno, da ne glede na okvirna navodila pri pisanju uporabijo znanje, ki je za temo spisa relevantno. To velja tudi za pripravo na tekmovanje: usvajanje književnega znanja je smiselno, če prispeva k razumevanju besedil in ustrezni rabi literarnovednih pojmov med razpravo o prebranem – tekmovalci naj se podatkov, ki za razlago besedil niso ključni, ne učijo; tudi dodatna strokovna literatura naj bo smiselna, obvladljiva, predvsem pa ne preobsežna. Treba pa je vendarle opozoriti, da kriterij B (*uporaba književnega znanja, do 10 točk*) prinese tekmovalcu 20 % točk, zato naj mentorji tekmovalce opozarjajo na **smiselno uporabo književnega znanja** (poznavanje avtorjev in del, raba virov ter literarnovednih pojmov) že med samo pripravo na tekmovanje, prav tako pa naj tekmovalci vse to upoštevajo tudi pri pisanju svojega besedila. *Cankarjevo tekmovanje* ni samo subjektivni ali poustvarjalni odziv na književnost, zahteva kritično branje in tvorjenje razlagalnega besedila, ki vključuje tudi uporabo književnega znanja. Način,

kako tekmovalec znanje smiselno preplete z razumevanjem in osebnim odzivom, ločuje najboljše spise od tistih, ki so le lepljenka naučenega. Opozoriti velja še na to, da v višjih razredih srednjih šol biografski oz. faktografski podatki praviloma niso vključeni v problemsko obravnavo, saj so esejske zahteve oblikovane tako, da za kompleksno pisanje o zahtevani tematiki običajno niso relevantni.

Bistveno je, da mentorji z učenci oz. dijaki razmišljajo o aktualnosti književnih sporočil, tj. o tem, kako jih sodobni mladi bralec doživlja, razume in vrednoti. Ob tem je treba poudariti, da naj mladi bralci poskušajo med pripravo **preseči** zgolj izražanje subjektivnih vtisov o prebranem, naj se (na)učijo svoje doživljanje primerno **opisovati**, ga **utemeljevati**, **primerjati** z avtorjevim pogledom na stvarnost oz. književnost in njene osrednje teme – v vse to naj, glede na stopnjo tekmovanja in svoje recepcijske zmožnosti, vključujejo tudi prej omenjeni kontekst kritičnega branja. Ob vključevanju književnega znanja ter aktualizaciji besedila je temeljni namen pisnih nalog (na vseh stopnjah) spodbujanje subjektivnega in argumentiranega **vrednotenja** književnih besedil – predvsem dijaki naj torej v njem izrazijo svoje lastno razumevanje ter tehtno in prepričljivo interpretacijo besedil.

Učenci in dijaki naj se učijo ustrezno **odzivati** na **nalogo**, ki jo zastavljajo okvirna navodila za pisanje razlagalnega spisa oz. eseja:

- naslov in morebitne navedke ter navodila naj temeljito preberejo in razmislijo o »problemu«, ki se izraža v temi, o kateri bodo pisali,
- besedila naj ne oblikujejo kot »odgovarjanje na vprašanja« – vanj naj, kot je bilo že povedano, vključijo čim več navezav in spoznanj, ki so jih pridobili med pripravo na tekmovanje.

Navodila za pisanje besedila so **povzemalna**: opredeljujejo, o čem vse naj tekmovalec piše, praviloma pa ne vključujejo »samoumevnih nalog« (npr. *Predstavi podatke o avtorju, oznako dela in zanimivosti, pomembne za tvojo razlago, pazi na pravilnost in urejenost svojega besedila.*), saj naj bi to učenci in dijaki vedeli že zaradi **priprave** na tekmovanje. Če torej česa (npr. usmeritve k posebnostim jezika, vprašanja o biografskih podatkih, ki so pomembni za razumevanje dela) v navodilih za pisanje ni, to ne pomeni, da o tem tekmovalec ne sme pisati ali da tega ni mogoče upoštevati pri točkovanju – še posebej, če je vključevanje takih prvin **smiselno** glede na temo (naslov oz. navodila za sestavo) razlagalnega oz. razpravljalnega besedila. V višjih razredih srednjih šol se biografski oz. drugi podatki praviloma ne vključujejo v problemsko obravnavo besedil, saj so esejske zahteve oblikovane tako, da za razpravljalno oz. kritično pisanje o zahtevani tematiki običajno niso relevantni; ustrezno zasnovi razpravljalnega eseja pa je, da dijaki znajo razpravo o književnem problemu umestiti v literarnovedni in družbeni kontekst.

V vseh tekmovalnih skupinah lahko tekmovalci pričakujejo **raznovrstne bralne naloge**; nekaj možnosti:

- **povzemanje, razlaga in osebno vrednotenje izhodiščnih besedil** (npr. na podlagi teme in konteksta),
- **analiza besedilnih podrobnosti** (zgodba, osebe, jezik, zgradba besedila, npr. razlaga odlomka),
- podrobna **razlaga povezav** med književno osebo, zgodbo ter spremembami prostora in časa,
- razlagalni spis oz. esej na podlagi **ključnih besed**,
- interpretacija **neznanega besedila** in povezava z razpisanimi književnimi deli.

MERILA ZA VREDNOTENJE

Vse tekmovalce je treba **seznaniti** z merili za vrednotenje:

- **1. razred osnovne šole:** razumevanje (do **10 točk**), osebni odziv in njegova prepričljivost (do **5 točk**), zgradba besedila in jezikovna pravilnost – obseg in zapis (do **5 točk**),
- **2. do 5. razred osnovne šole:** razumevanje (do **10 točk**), osebni odziv in njegova prepričljivost (do **5 točk**), zgradba besedila, jezikovna pravilnost in čitljivost (do **5 točk**);
- **6. do 9. razred osnovne šole, srednja šola:** razumevanje (do **20 točk**), uporaba književnega znanja (do **10 točk**), prepričljivost osebnega odziva (do **10 točk**), zgradba besedila, jezikovna pravilnost in čitljivost (do **10 točk**).

Ocenjevanje besedil bo potekalo po istih kriterijih kot v prejšnjih letih, jih bo pa komisija prilagodila konkretni nalogi na šolskem, regijskem in državnem tekmovanju. **Predvsem na območnem tekmovanju bodo kriteriji dovolj podrobni, da bo ocenjevanje čim bolj objektivno.** Ob kriteriju, ki se navezuje na razumevanje besedila, bodo navedene **ključne besede**, ki naj bi jih tekmovalec vključil v spis in jih pojasnil – če tekmovalec vključi tudi kaj takega, česar med ključnimi besedami (oz. prvinami za vrednotenje) ni, je to možno upoštevati, če se navezuje na naslov in navodila za pisanje spisa.

Navodila za vrednotenje nikoli ne morejo biti tako podrobna, da bi spise lahko vrednotil »računalnik«; temeljna značilnost katere koli zaokrožene pisne naloge na književno temo je namreč prepričljivost osebnega odziva, ki se navezuje tudi na bralno zmožnost ocenjevalca spisa ter primerjanje med spisi. Zato je ključno, da se ocenjevalci o kriterijih pogovorijo, poenotijo subjektivna ocenjevalna merila in se pri spisih, ki so ocenjeni različno, dogovorijo za skupno oceno. Namen skupnih izhodišč je predvsem opozoriti na zasnovo tekmovanja ter spodbuditi razmišljanje o bistvenih prvinah izbranih del – mentorji pa boste seveda presodili, kako izhodišča povezati s prakso, tj. kako tekmovalcem ustrezno pojasniti **cilje** oz. potek **priprave** na tekmovanje ter način **pisanja razlagalnih besedil**. Tudi letos bo komisija poleg teh izhodišč pripravila podrobna priporočila za mentorje in jih objavila na spletu.

OBMOČNO (REGIJSKO) TEKMOVANJE IN ZAGOTAVLJANJE KAKOVOSTI OCENJEVANJA

Ena od občutljivejših točk izvedbe *Cankarjevega tekmovanja* je ocenjevanje spisov na območni (regijski) ravni. V preteklosti je komisija prejela nekatere pripombe, ki so v glavnem izražale dvom v primerljivost ocenjevanja po regijah, ter predloge, praviloma usmerjene v poenotenje upoštevavanja ocenjevalnih kriterijev s sestavo enotne, območne ocenjevalne komisije, ki bi ocenila vse spise na tej ravni tekmovanja. Ker bi bilo delo take komisije zaradi velikega števila tekmovalcev na območni ravni neizvedljivo (vseh tekmovalcev je približno 2.000), se primerljivost ocenjevanja območnih komisij zagotavlja drugače, in sicer:

- s podrobnimi navodili za pisanje razlagalnega spisa oz. eseja,
- z natančnimi navodili za ocenjevanje pisnih izdelkov tekmovalcev in
- z **ustrezno izvedbo** ocenjevanja območnih komisij.

Ustrezna izvedba ocenjevanja na območni ravni lahko pomeni dvoje:

- **razpravo o kriterijih za vrednotenje spisov v okviru celotne območne ocenjevalne komisije:** komisija skupaj prebere in komentira temeljne prvine, ki jih zajemajo kriteriji, ter uskladi njihovo razumevanje, se pogovori o tem, kaj bi lahko boljše spise ločilo od povprečnih, na kaj je treba biti posebej pozoren – nato pa se ocenjevanje izvede kasneje v paru (z zamenjavo spisov, lahko tudi zamenjavo ocenjevalcev), ali
- **ocenjevanje vseh spisov hkrati, na isti dan** (po modelu ocenjevanja na državni ravni) – ta oblika ocenjevanja je smiselna, ker omogoča skupno razpravo o zelo dobrih in šibkejših pisnih odzivih, morebitno ponovno branje in ocenjevanje spisov, ki so »mejni«, usklajevanje meril po branju vzorčnih spisov ipd.

Ker je bilo do sedaj ocenjevanje na območni ravni različno po regijah (prva oz. druga možnost), ni smiselno, da se določi zgolj eno kot edino možno obliko ocenjevanja. Brez strokovne odgovornosti vseh ocenjevalcev ter zaupanja v predano delo mentorjev in ocenjevalcev še tako domišljen sistem pač ne deluje – vsi skupaj pa brez dvoma verjamemo, da je najpomembnejše zagotoviti ustrezne pogoje, na podlagi katerih bodo do nagrad in visokih točk na tekmovanju prišli res le najboljši tekmovalci, ki jim je realna povratna informacija pomembna in jih spodbuja za nadaljnje razvijanje bralne zmožnosti.

MEHURČKI IN PRIZNANJA ZA NAJBOLJŠE: DA ALI NE?

Vprašanje nagrajevanja tekmovalcev ni ne preprosto ne črno-belo; odločiti se je treba po tehtnem premisleku, pri tem pa izhajati iz naslednjega:

- *Mehurčki* so priprava na *Cankarjevo tekmovanje*; njihov glavni namen je motivacija otrok z bolj razvitimi jezikovnimi zmožnostmi za samostojno pisanje o prebranih knjigah.
- Mentorji na šoli samostojno presodijo, kateri prvo-, drugo- in tretješolci so zmožni zahtevnega branja in pisanja – in te povabijo na tekmovanje, z njimi berejo, se o prebranem pogovarjajo in jim dajejo zanimive bralne naloge. *Cankarjevo tekmovanje* ni bralna značka, zato ni smiselno, da se ga udeležijo vsi učenci; zahteva dodatne priprave in tudi veliko samostojnega dela.
- Za dodaten trud pri pripravi vsi tekmovalci prejmejo priznanje. Najboljši bi seveda lahko prejeli še dodatno pohvalo, a zgoditi bi se utegnilo, da bi državni komisiji kdo očital spodbujanje neustrezne tekmovalnosti in razvrščanje otrok. Ne glede na pozitivno pojmovanje tekmovalnosti v šoli, ki pri nas še ni dovolj utrjeno, bi se tako kaj hitro zgodilo, da bi imelo ponekod prezgodnje razvrščanje negativen vpliv na motivacijo otrok in mentorjev za tekmovanje – kar bi bila velika škoda.
- To, da tekmovalci ne dobijo bronastih priznanj, šoli ne preprečuje, da sama ne nagradi najboljših, npr. na sklepni prireditvi ali z umestitvijo najboljših besedil v posebno izdajo šolskega časopisa, ki deluje bralnomotivacijsko tudi za prihodnje leto.

BLIŽINE ...

Potovanje med vprašanji in smernicami se končuje, čas je za temeljito večkratno branje, sestavljanje vprašanj na različnih zahtevnostnih stopnjah, za ure pogovorov, ki mentorju in njegovim mladim sogovornikom odstirajo nove pomenske plasti besedil. Za čas zbranosti branja in ognjevite razprave, čas tematskih vprašanj, klofut in magije jezika, čas stvarnega in domišljjskega sveta, ki se mu izročajo mladi in odrasli bralci – tekmovalci, mentorji, vsi mi – čeprav mi vsi vemo, da literatura ne daje odgovorov, ampak ponuja vprašanja, nakazuje tisto, kar manjka in je najbolj bistveno – kot v sonetu pesnika Miklavža Komelja, ki ga je napisal kot šestnajstletnik:

Zaljubil sem se v nekrvavo kri,
ki mi ves dan prozorna pisma nosi.
V njih me testo besed za roko prosi.
(Postati hlebček pesmi si želi.)

Pri meni vsak dan bel planet večerja.
Potem zatrosi me v svetlobne svežnje
in me prikuje na vilinske gležnje
in kot kolibri se bleščim od perja.

Rad ti povem, kako se v luči plava,
a govorim neumno in težko.
Bližina je oblečena daljava.

Daljava je začarana bližina.
(Kar manjka, se lahko pove samo
v jeziku praproti ali delfina.)

(Miklavž Komelj: *Luč delfina*. Celovec, Salzburg: Wieser, 1991, str. 26.)

Vsem tekmovalkam in tekmovalcem ter mentoricam in mentorjem želim v živi hiši jezika, ki nam jo gradi *Cankarjevo tekmovanje*, le – vse najboljše.

Prof. dr. Igor Saksida,
predsednik državne komisije.

Ljubljana, julij 2021.